

C.72. 16. Гелей С., Кучабський Ю. Василь Кучабський. Наукова спадщина. Сторінки життя. – Львів, 1998. – С. 744. 17. Стефанів З. Українські Збройні сили 1917-1921 р.р. Доба Центральної Ради і Гетьманату. – СУВ, 1947. – Ч.1. – С.118. 18. Шкільник М. Україна у боротьбі за державність. – Торонто, 1971. – С. 366. 19. Тисяча років української суспільно-політичної думки. У 9 т. Т.6. 90-ті роки XIX – 20-ті роки XXст. – Київ, 2001. – С.520; 20. Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції 1917-1920. – Нью-Йорк, 1969. – Т.III. – С. 160. 21. Наша думка. – 18 серпня. – 1918; 22. Діло. – 10 вересня. – 1918; 23. Мартинець В. Українське підпілля від УВО до ОУН. – Вінніпег, 1949. – С.424. 24. Солуха П. Договір з Москвою проти гетьмана Павла Скоропадського. – США, 1973. – С.382. 25. Бойко О. Український національний союз і організація протигетьманського повстання // Проблеми вивчення історії української революції 1917-1921 р.р. – Київ, 2002. – С.157-186. 26. Крезуб А. Повстання проти гетьмана Скоропадського і Січові Стрільці // Літературно-науковий вісник. – 1928. – Т. 97. – Кн. 12. – С.309-318; 27. Сідак В. Національні спецслужби в період Української революції 1917-1921 рр. (невідомі сторінки історії). – Київ, 1998. – С. 320. 28. Український прапор. – 19 грудня. – 1919; 29. Винниченко В. Відродження нації. – Київ, 1920. – Ч.III. – С.90. 30. Верига В. Визвольні змагання в Україні 1914-1923. – Львів, 1998. – Т.1. – С.524. 31. Крезуб А. Повстання проти гетьмана Скоропадського і січові стрільці // Літературно-науковий вісник. – Львів, 1928. – Т.97. – Кн. 11. – С. 219-225. 32. Солдатенко В.Ф. Українська революція: концепція та історіографія. – К., 1999. – С.508. 33. Грицак Я. Нариси історії України. Формування української нації XIX-XX ст. – К., 1996. 34. Політична історія України. XX століття / В.Ф.Солдатенко, В.Ф.Верстюк. – К, 2003. – У 6 т. – Т.2. – С.488. 35. Центральний державний історичний архів у м. Львові. – Ф.359. – Оп.1. – Спр.85. – Арк.4.

УДК 94(477) “1919”

А.І. Скорич

Національний університет “Львівська політехніка”

УЧАСТЬ НАДДНІПРЯНСЬКИХ ВІЙСЬКОВИКІВ У РОЗБУДОВІ ТА РЕОРГАНІЗАЦІЇ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ (січень–липень 1919 р.)

© Скорич А.І., 2006

Проаналізовано участь наддніпрянських військовиків у розбудові та реорганізації збройних сил Західноукраїнської Народної Республіки в 1919 р., показано підтримку Галицької армії кадрами, військовою технікою та боєприпасами.

The article deals with the participation of Ukrainians from the former Russian empire in the reform of the military forces of the West Ukrainian National Republic it shows military and technical help provided from the Dnipro Ukraine to the Galician Army.

Восени 1918 р. у результаті поразки блока Центральних держав у Першій світовій війні та потужного національно-визвольного руху розпалася Австро-Угорська імперія, на уламках якої утворилися незалежні країни – Чехословаччина, Угорщина, Югославія, Польща. Цей процес охопив також етнічні українські землі.

В умовах глибокої державної кризи 18–19 жовтня 1918 р. у Львові відбулася конституанта – з'їзд українських послів до парламенту і крайових сеймів, діячів українських партій та Греко-католицької церкви, представників національних громадських організацій і товариств. Утворена там Українська Національна Рада проголосила Маніфест, у якому зазначалося: “І. Ціла етнографічна українська область в Австро-Угорщині, зокрема Східна Галичина з граничною лінією Сяну з влученням Лемківщини, північно-західна Буковина з містами Чернівці, Сторожинець і Серет та українська полоса північно-східної Угорщини – творить одноцільну українську територію. 2. Ся українська національна територія уконституується отсим як Українська держава...” [18. 22 жовт.; 1].

Сподівання проведу Національної Ради на чолі з Є. Петрушевичем і Костем Левицьким на легальне й мирне перейняття державної влади, як це сталося в інших краях імперії, не виправдалися. У зв'язку з реальною загрозою насильного приєднання західноукраїнських земель до Польщі, 1 листопада Військовий Комітет під керівництвом сотника легіону Українських Січових Стрільців Дмитра Вітовського здійснив переворот у Львові й Галичині, в результаті якого влада у

краї перейшла до рук Національної Ради. 9 листопада проголошено утворення Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР) і сформовано уряд, в якому посаду військового міністра – Державного секретаря військових справ (ДСВС) обійняв полковник Д.Вітовський.

З перших днів існування молода республіка опинилася у надзвичайно складних військово-політичних і міжнародних умовах, насамперед у результаті відвертої агресії з боку Польщі, яку підтримала Антанта. Вже 1 листопада у Львові поляки, які становили близько двох третин населення міста, утворили так званий Комітет Народовий. Він ухвалив: “Допомогти всіми засобами розпочатій військовій акції у відповідь на брутальний український замах, витає з радістю об’єднання польських військових організацій і зважає всіх боєздатних поляків до зброї” (8, с.95). Саме цей день, який визначив початок битви за Львів, більшість вітчизняних науковців, зокрема Степан Макарчук, Микола Литвин, Микола Кугуляк та інші вважають початком українсько-польської війни 1918–1919 рр. Щоправда, відомий військовий історик з діаспори, колишній старшина Галицької армії Лев Шанковський дотримується думки, що вона розгорнулася 11 листопада нападом польських військових частин на Перемишль, а бойові дії в галицькій столиці досі вважає повстанням місцевих поляків [20, с.44].

Отже, створення власних боєздатних збройних сил стало одним з найважливіших завдань уряду республіки, зокрема Державного Секретаріату Військових Справ. Однак військове будівництво було пов’язане з великими труднощами й проходило в несприятливих внутрішніх і міжнародних умовах. Крім того, керівництво держави намагалося спочатку обмежитися військовими формуваннями з добровольців і лише 13 листопада оголосило часткову мобілізацію здатних до служби чоловіків 1883–1900 рр. народження, які пройшли службу в австрійській армії [1. 1918 1 груд.].

На жаль, мобілізаційні можливості краю виявилися істотно обмеженими; сотні тисяч українських вояків були далеко від батьківщини, здебільшого на італійському й сербському фронтах, в російському та італійському полоні. Тому, якщо в державах Європи чисельність армії в часи війни становила 8–10 % населення, Галицька армія лише навесні 1919 р. досягла кількості 100 тисяч, або 4 % населення краю [10. С.109].

Проте несприятливі умови військового будівництва і творення Галицької армії компенсувалися наполегливою працею та високими морально-політичними якостями українського старшинства й передовсім військового відомства на чолі з полковником Д. Вітовським. 13 листопада 1918 р. він видав наказ про створення трьох обласних (Львів, Тернопіль і Станиславів), 12-ти окружних і 60-ти повітових Військових Команд, на яких було покладено мобілізацію і вишкіл новобранців, підготовку старшинських і підстаршинських кадрів та формування бойових частин і підрозділів для фронту [7, с.71–72].

Саме Військові Команди відіграли на першому етапі війни визначну роль у створенні національних збройних сил, оскільки військове керівництво перебувало у Львові, охопленому вуличними боями 1–22 листопада і його зв’язки з провінцією були слабкими. Зокрема, Коломийська окружна військова команда під командуванням енергійного сотника Ф. Приймака підготувала для фронту сім стрілецьких куренів та кілька гарматних батарей [10, с. 1212–122]. Вагомий внесок робили прифронтові Військові команди на західному прикордонні держави, а також окремі ініціативні старшини на периферії. Відірвані від центрального керівництва, задіяного у боях за Львів, вони самостійно формували сотні і курені, які поступово об’єднувалися у бойові групи, що зупинили просування польських військ на лінії Сокаль – Рава Руська – Краковець – Хирів – Турка. Відтак вже на початку грудня утворилися бойові групи “Угнів”, “Північ”, “Старе Село”, “Щирець”, “Рудки”, “Хирів”, “Старий Самбір” та інші під командуванням досвідчених фронтових старшин.

Ці особливості військового будівництва спричиняли ситуацію, про яку один з діаспорних військових істориків Дмитро Микитюк писав: “Галицька армія в перших двох місяцях, тобто до кінця грудня 1918 року, була штаниною регулярних і партизанських або напівпартизанських відділів, сотень, куренів чи груп, які оперували здебільша на власну руку, без належного зв’язку з вищими командами... В цих групах були самостійні полки, курені, а навіть сотні. Їх сила була теж дуже різна. Бували сотні, сильніші від куренів, а навіть деяких полків. З назначуванням командантів було зразу теж різно, одних призначав ще колишній головний командант полковник С. Стефанів, інших ДСВС, а ще інші взяли самі в перших днях листопада команду в свої руки” [12, с.77].

Попри належність до різних держав, українців Галичини та Наддніпрянщини єднали тісні етнополітичні зв’язки. Невдовзі після Першолистопадового зриву, 8 листопада, провідні діячі Українського Національного Союзу В.Винниченко і Н.Шаповал звернулися до співвітчизників із зверненням: “Західна частина рідного краю, серце України – Галичина, в своїх змаганнях за волю

переживає критичний момент. Зруйнована війною, стоптана, окрівавлена, вона напружує останні сили в боротьбі з поляками за створення своєї державної влади... Треба допомогти рідній Галичині. Ідьте в добровольчий корпус оборони Галичини і рятуйте наш П'ємонт..." [13. 1918 р., 8 листоп.].

Подібні заяви позитивно сприйняті керівництвом ЗУНР, насамперед військовими колами на чолі з Д.Вітовським, які стали ініціаторами союзу з Києвом. Вже 11 листопада 1918 р. делегація у складі членів Національної Ради О.Назарука і В.Шухевича прибула до Києва й мала переговори з гетьманом П.Скоропадським, який розпорядився виділити галичанам близько 2 млн доларів, гармати, літаки, озброєння та обмундирування й погодився відпустити галицький Окремий загін Січових Стрільців Коновальця (1,2 тис. бійців). Крім того, в ЗУНР призначено надзвичайну дипломатичну місію О.Саліковського [10, с. 296].

Але внаслідок повстання Директорії проти гетьмана Скоропадського втілити угоду в життя не вдалося. Відтак 30 листопада до Фастова на переговори з Директорією прибула нова галицька делегація на чолі з міністром Лонгином Цегельським, що підписала з С.Петлюрою перший міждержавний договір, в якому, насамперед, відзначалося: "Йдучи за найгорячішим бажанням Українського народу обох Українських Народних Республік бути якнайскоріше і на віки злученими в єдиній неподільній незалежній на суверенній Українській Державі... заключаємо цим слідуєчий передвступний договір про державну злуку" [16, с.381; 21, с.4].

Одним з перших наддніпрянських військовиків, з яким зустрівся і мав переговори Л. Цегельський, був генерал Михайло Омелянович-Павленко. Пізніше у своїх спогадах командувач Армії УНР генерал-полковник М. Омелянович-Павленко писав, що із задоволенням прийняв пропозицію очолити Галицьку армію. У ті самі дні прибули в Галичину й отримали високі посади інші наддніпрянці: генерал Володимир Генбачов, полковники Микола Какурін, Іван Омелянович-Павленко (молодший брат командувача армії), Джам Булат Кануков, Борис Губер, Володимир Шепель та інші старшини Армії УНР. Поряд з ними на службу до Галицької армії запрошено близько 40 старших офіцерів німців, австрійців, угорців і чехів колишньої австрійської армії, здебільшого уродженців Галичини й Буковини. Вони займали насамперед штабні посади, й виявили сумлінне виконання службових обов'язків, сприяли піднесенню боєздатності молодшої армії. Невипадково Антін Кравс і Арнольд Вольф стали генералами й командували корпусами, а Карл Шльоссер і Альфред Бізанц – бригадами.

Після двох невдалих спроб Галицької армії у грудні 1918–січні 1919 р. визволити від поляків Львів військове керівництво ЗУНР дійшло до висновку щодо реорганізації українського війська. Виконання цього завдання поклали на нового начальника штабу армії полковника Є.Мішковського, який зумів проаналізувати характер українсько-польської війни й висловлював радикальні ідеї щодо перебудови армії. Він вважав неприпустимим у її ході дотримуватися стратегії оборонної позиційної війни, яка фактично панувала в армії. Будучи прихильником маневрової війни як найефективнішої на той час і в тих умовах, Є.Мішковський запропонував і здійснив перехід на систему піхотних бригад як основної оперативної-тактичної одиниці в структурі збройних сил, посиленої кіннотою і артилерією. "Першим фаховим начальником генеральної булави був полковник Є. Мешковський, – писав Л. Шанковський. – Полковник Мешковський не тільки уклав майбутню схему організації Галицької Армії, але й перевів повністю її реорганізацію, сполучаючи в корпуси й бригади різні бойові групи Галицької Армії більшої або меншої сили. Організація, переведена полковником Мешковським, виявилася тривкою; вона залишилася незмінною впродовж всього існування Галицької Армії" [20, с. 81].

Військове міністерство на чолі з полковником Вітовським, Начальна Команда, очолювана генералом Омеляновичем-Павленком та переважна частина старшинського корпусу армії з розумінням сприймали й підтримували реформаторську діяльність Є.Мішковського та його наддніпрянських військовиків-побратимів. Вони мали досвід маневрової війни проти більшовицьких військ Муравйова, Антонова-Овсієнка, більш ніж хто інший відстоювали нову структуру Галицької армії. Втім, ряд старшин, зокрема німців, вважали доцільним перейти на дивізійну структуру, притаманну австрійській, німецькій, російській та більшовицькій арміям, яка виправдовувала себе в позиційній війні, їхні дивізії склалися з бригад і полків, мали 15–16 тисяч вояків, величезні тили, численну артилерію, зокрема важку. Одним із прихильників цієї системи був німець генерал Густав Ціріц, який прибув з Відня.

Проте завдяки наполегливій праці начальника штабу армії та старшин Начальної Команди план реорганізації було виконано майже повністю. "Коли застанемось над цим, яку організаційну працю перевела Н.К... та команди корпусів, у порівняно невеликому для тої справи речинці (від 15 січня до 3 березня 1919 р.), то самі дивуємось тій величї духу й енергії та творчїй силї, яку виявили в той час молодї фаховї сили нашої армії, – зазначав генерал М. Омелянович-Павленко. – За місяць

горячкової організаційної праці, при невпинних боєвих операціях, наша армія виростав в поважну, одноманітну, зреформовану боєву силу кількістю 50–60 тисяч і 60 гармат”. Генерал відзначав, що організатором і мотором перебудови був полковник Мішковський [14, с.121–122].

Для глибшого розуміння значення реорганізації Галицької армії, ініційованої і здійсненої наддніпрянськими старшинами на чолі з полковником (згодом генерал-хорунжим Армії УНР) Є. Мешковським за підтримки військового керівництва ЗУНР, розглянемо формування й схему функціонування нових організаційних структур – галицьких корпусів і бригад.

Отже, на базі бойової групи “Північ” та окремих загонів сформовано 1-й галицький корпус, який успадкував північне крило українсько-польського фронту від Белзу до Львова. Його командиром став досвідчений фронтовик полковник Віктор Курманович, який закінчив австрійську військову академію. Штаб корпусу, розміщений у Кам’янці-Струмиловій (нині Кам’янка-Бузька), мав два потужні відділи: оперативний (розробляв операції та керував бойовими діями) і організаційний (забезпечував діяльність частин і мав служби артилерії, зв’язку, інтендантську, медичну та польових духовників). Корпус видавав газету “Козацький голос”.

У корпусі сформували чотири стрілецькі бригади, що, окрім порядкового номера, мали назву округи, з якої отримували поповнення: 5-та Сокальська, 6-та Равська, 9-та Угнівська та 10-та Янівська. Кожна з них мала штаб і 3–4 курені піхоти, гарматний полк. Наприклад, 5-та Сокальська – 5700 багнетів, 175 шабель і 8 гармат (інші бригади мали артилерії 14–16 гармат) [10, с.148–151].

Варто відзначити, що в 1-му корпусі, як і в інших, проходили службу і брали активну участь в реорганізації армії деякі наддніпрянські старшини. Зокрема, командиром 10-го гарматного полку Янівської бригади призначено отамана Кирила Карася, колишнього капітана артилерії російської, згодом Наддніпрянської армії.

Саме його заслугою було створення потужного гарматного полку. Помітну роль у формуванні 10-ї Янівської бригади цього самого корпусу відіграв 25-літній уродженець Єлисаветграду (нині Кіровоград), член Української Центральної Ради підполковник Андрій Долуд, який ще в листопаді 1918 р. на чолі козацького загону ім. І. Гонти прибув до Галичини і брав участь у битві за Львів. Призначений командиром 10-ї Янівської бригади, А. Долуд об’єднав розрізнені групи, загопи навколо свого куреня, який став ядром бригади, впровадив чітку структуру, утворив боєздатний і ефективний штаб. Його вірним помічником був командир гарматного полку К. Карась, а також молодший брат, командир сотні Анисим Долуд. Талановитого командира в лютому 1919 р. було відкликано до Армії УНР, де невдовзі він очолив Херсонську дивізію, був начальником штабу армії. Після поразки національно-визвольних змагань А. Долуд 1921 р. виїхав до Бразилії, де брав активну участь у громадсько-політичному житті діаспори, зокрема у ветеранських організаціях. Помер 1976 р. у Куритибі [6, с.146–147].

Помітний внесок зробили наддніпрянські старшини у реорганізацію армії й формуванні 2-го корпусу полковника Мирона Гарнавського, який складався з чотирьох бригад: 1-ї бригади Українських Січових Стрільців, 2-ї Коломийської, 3-ї Бережанської та 4-ї Золочівської. Зокрема, відзначився енергійною і плідною працею та організаторськими здібностями командира 4-го гарматного полку сотника Петра Ляковського, який прибув на підльвівський фронт як командир батареї зі своїми гарматами й вояками у січні 1919 р. У ході формування бригади він із старшинами організував вісім батарей, приймав бойову техніку і артилеристів (надіслані з Наддніпрянщини) і створив гарматний полк, що був добре укомплектований особовим складом і командирами, забезпечений всім необхідним для бойової діяльності. “З перших українських батарей зі Львова, – згадував Володимир Галан, – створено 4-й гарматний полк під командою дуже здібного організатора, сотника Ляковського, наддніпрянця... 3 гармат, що прибували до Винник, ми творили батареї 5–4, 6–4, 7–4 та 8–4 (перша цифра номер батареї, друга – полку), які розміщено в Сороках, Ляшках Мурованих та Дублянах”. Але Петро Ляковський не задовольнився досягненнями, запропонували командуванню сформувати гарматну бригаду у складі двох полків. Щоправда, цей план не було втілено в життя [2, с. 38, 41].

Сформовані Ляковським та його старшинами гарматні батареї утворили три артгрупи: “Північ” у районі Дублян і Брюхович, “Схід” (у складі 4-го полку) в Ляшках Мурованих і Сороках та “Південь” у складі чотирьох батарей Володимира Галана – у Підбірцях, Винниках і Чишках, які істотно зміцнили підльвівський фронт й постійно загрожували Львову, вели систематичний обстріл польської оборони в його околицях [11, с. 186–187].

У ті самі часи виявилися високі організаторські й фахові здібності молодшого брата головнокомандувача Галицької армії полковника Івана Омеляновича-Павленка, який прибув у грудні 1918 р. й

очолив бойову групу “Наварія”, неодноразово відзначався в бойових операціях на підльвівському фронті. Він мав добру військову підготовку: закінчив Омський кадетський корпус, елисаветградське кінне училище, в роки світової війни командував гусарським полком. У січні 1919 р. призначений командиром 3-ї Бережанської бригади, яка утворилася на базі його групи “Наварія” та окремих куренів й облягала Львів з півдня, займаючи позиції від Скниліва до Сокильників. У складі бригади, на відміну від інших, було п’ять піхотних куренів та 3-й гарматний полк, який утворили дві батареї галицької групи “Басівка” та дві батареї наддніпрянської Козятинської бригади, що прибула в Галичину в грудні 1918 р. У березні 1919 р. бригада перейшла на полкову схему й складалася з двох стрілецьких полків по три курені у кожному. Бригади із такою структурою в Галицькій армії було дві: 1-ша бригада УСС і 3-тя Бережанська. Наприкінці лютого І. Омелянович-Павленко був відкликаний до Армії УНР, підвищений до рангу генерала-хорунжого й призначений інспектором кінноти Армії. Пізніше командував кінною дивізією в боях із більшовиками 1920 р. Згодом емігрував, після Другої світової війни виїхав до США, де помер 1962 р. [6, с. 83–84].

Важливим досягненням у ході реорганізації Галицької армії стало створення на базі бойових груп південного крила українсько-польського фронту 3-го корпусу. Він об’єднав групи “Щирець”, “Любінь Великий”, “Рудки”, “Крукеничі”, “Лютовиська”, “Хирів”, “Глибока”, “Старий Самбір” і став найчисельнішим в армії. Під час формування корпусу командування армії, полковник Є. Мішковський усвідомлювали його важливе стратегічне положення. Адже його війська стояли під мурами Львова, нависали над залізницею Перемишль–Львів, якою поляки надсилали підкріплення, обороняли Дрогобицько-Бориславський нафтовий басейн і магістраль Стрий-Мукачів-Чоп, яка з’єднувала ЗУНР із європейськими країнами.

Начальником штабу корпусу, тобто військовиком, який безпосередньо займався питаннями реформування його частин, призначено генерала-наддніпрянця Володимира Генбачова, який прибув з Наддніпрянщини. Свого часу він закінчив Петровський полтавський кадетський корпус, 3-тє Олександрівське військове училище і Миколаївську академію Генерального штабу, брав участь у російсько-японській та світовій війнах, за Гетьманату був начальником штабу 6-го Полтавського армійського корпусу. Отже, це був високоосвічений з фронтовим досвідом військовик й не випадково він деякий час командував 3-м галицьким корпусом. (Згодом повернувся до Армії УНР, виїхав до Франції, де помер 1957 в Орлеані) [6, с.136-137].

Насамперед було сформовано дієздатний штаб корпусу, в якому служили здібні організатори й керівники–наддніпрянські та галицькі старшини, а також добровольці з австрійської армії підполковник Генерального штабу, німець В.Льобковіц, чех підполковник К. Долежал, угорець підполковник Я. Лайош. Їхніми зусиллями сформовано стрілецькі бригади: 7-ма Львівська, 8-ма Самбірська, II-та Стрийська та 1-ша Гірська. Варто відзначити, якщо 1-й корпус мав 11 куренів, 2-й – 15 то 3-й галицький – 24, тобто найбільше з попередніх, що вимагало напруженої роботи мобілізаційного відділу штабу корпусу. Саме за ініціативою генерала Генбачова у січні 1919 р. у Самборі засновано одну з перших старшинських шкіл, в якій навчалася 88 курсантів.

Варто зауважити, що командування корпусу постійно прагнуло наситити піхотні бригади артилерією і в цій галузі досягло чималих успіхів. Цьому сприяла потужна допомога Наддніпрянщини. За підрахунками Л. Шанковського, на 1 квітня 1919 р. у складі Галицької армії діяли 50 галицька і 18 наддніпрянських гарматних батарей. Причому до Галичини прибули 2-й і 6-й гарматні полки з корпусу Січових Стрільців полковника Коновальця і 1-й Запорізький важкий гарматний полк. До речі, гарматна бригада корпусу СС полковника Романа Дашкевича надіслала чотири ешелони (120 вагонів) гармат. Частина наддніпрянської артилерії в 3-му корпусі сягала не менше від третини. А 7-й гарматний полк Львівської бригади мав із чотирьох дві наддніпрянські батареї 122-мм гавбиць [17, с.37; 20, с.282–283].

Неможливо переоцінити внесок наддніпрянських військовиків у зародженні галицької військової авіації та її реорганізації у січні–лютому 1919 р. Відразу після початку українсько-польської війни командування Галицької армії відрядило до Києва поручника Д. Кренжаловського, який мав аудієнцію у гетьмана України Павла Скоропадського й виклав прохання щодо допомоги в організації летунства в ЗУНР. Водночас військовий міністр Д. Вітовський призначив командувачем авіації Галицької армії сотника УСС Петра Франка (сина Каменяра), який у роки світової війни закінчив австрійську летунську школу. В результаті переговорів у Києві до Галичини у містечка Красне під Львовом відправили у повному складі 3-й Одеський авіаційний дивізіон (6 літаків). З ним прибули досвідчені летуни полковники Б. Губер, Джан Булат Кануков, сотники Василь

Євський, Микола Серіков, Федір Алелюхін, Іван Шестаков та інші. Невдовзі відділ летунства мав 12 літаків і розгорнув бойову діяльність [20, с. 289–290].

У ході реорганізації Галицької армії від Директорії надійшло до 50 бойових літаків, щоправда, не всі були використані. Проте з'явилася можливість використати авіацію в інтересах усіх трьох корпусів. Відтак під керівництвом референта авіації НКГА П. Франка відділ розгорнуто у 1-й Летунський полк, а його сотні розподілено по корпусах. 1-ша сотня під командуванням поручника А. Хруща, яка мала 12 бойових літаків, була перекинута в район с. Дуліби під Стрий і підтримувала бойові дії 3-го корпусу. 2-га сотня полковника Д. Канукова залишалася базуватися в Красному й діяла на фронті 1-го і 2-го галицьких корпусів. 3-тя сотня сотника Н. Залозного у складі п'яти літаків дислокувалася у Тернополі й переважно вела розвідку на польському та більшовицькому фронтах [17, с. 127].

Варто відзначити, що досвідчені летуни Наддніпрянщини виявляли у повітряних боях з поляками та літаками американської ескадрильї ім. Т. Костюшка майстерність і хоробрість. Зокрема, сотник В. Євський збив дев'ять ворожих літаків, Ф. Алелюхін – два, М. Серіков – 2, А. Шеремецький – 3. Всього ж було збито 18, з них два американські. Крім того, вони передавали свій досвід галицьким летунам [5, с. 10].

Після від'їзду наприкінці лютого 1919 р. полковника Мішковського в Наддніпрянщину начальником штабу армії, а згодом військовим міністром став генерал В. Курманович, та його заступником полковник Г. Ціріц, які вважали, що концепція активних наступальних дій попередника не виправдала надій, тому треба впроваджувати нову стратегію, нові організаційні форми українського війська. Оскільки війна набирала оборонного позиційного характеру, вони пропонували реорганізувати маневрені галицькі бригади у бригади полкового складу, які звести у піхотні дивізії. Передбачалося, що дивізія буде мати два гарматні полки, важкий дивізіон артилерії і кінні частини.

На початку червня 1919 р. Галицьку армію очолив генерал Армії УНР Олександр Греков. Уродженець Сумщини мав ґрунтовну освіту і фронтний досвід: закінчив університет, Московське військово-училище, Миколаївську академію Генерального штабу, брав участь у російсько-японській та світовій війнах, був деякий час військовим міністром УНР. Узимку 1919 р. він намагався реорганізувати Армію УНР на зразок Галицької, тобто впровадити структурну схему: корпус–бригада–курінь, яку, до речі, перейняли армії Англії і США, оскільки вона мала вагомі переваги перед німецькою і російською схемами: корпус–дивізія–бригада–полк–курінь. Але здійснити свій намір генералові не вдалося [15, с. 14–17; 17, с. 13].

Вступ О. Грекова на посаду головнокомандувача УГА позначився блискучою першою фазою стратегічної наступальної Чортківської операції, коли обезкровлена війною і відтиснута до Збруча українська армія несподівано для противника перейшла в рішучий наступ, розгромила відбірні польські частини й дійшла ледь не до Львова, що змусило Ю. Пілсудського кинути все й прибути на Галицький фронт, щоб особисто виправити критичне становище.

За цих умов генерал Греков, як палкий прихильник маневреної війни, дотримувався концепції Є. Мішковського і поглиблював його організаційні схеми в період так званої другої реорганізації Галицької армії в червні–липні 1919 р. “Коли приглянутись організаційним наказам генерала Грекова, – наголошував Д. Шанковський, – то не залишається найменшого сумніву, що він повернувся до концепцій полковника Мишківського та до організаційних схем, що їх полковник Мишківський опрацював для Галицької армії” [19, с. 274].

Отже, згідно з наказами генерала від 14 червня 1919 р. розгорнулося формування двох нових корпусів за випробуваними схемами. 4-й корпус очолив генерал В. Гембачов, а його начальником штабу призначили полковника Наддніпрянської армії Миколу Какуріна. Це був талановитий високоосвічений військовик: закінчив Житомирську гімназію, Михайлівське артучилище і Миколаївську академію Генерального штабу, брав участь у світовій війні. В Армії УНР – генерал-квартирмейстер Генерального штабу. Він доклав багато зусиль для формування корпусу (в складі чотирьох бригад) у Борщеві, Чорткові, Тербовлі, Бучачі. Одним із найближчих його помічників став наддніпрянець, командир 15-ї Тербовлянської бригади полковник С. Шепель, який, до речі, відзначився вже у перших боях з поляками під Галичем. Зауважимо, що 1920 р. підвищений у ранзі до генерала М. Какурін став помічником командувача радянським Західним фронтом М. Тухачевського в часи наступу Червоної армії на Варшаву. Після війни він був професором академії Генерального штабу в Москві, автором кількох книг з історії громадянської та радянсько-польської війни. 1930 р. арештований органами ДПУ й помер у тюрмі [6, с. 161–162].

5-й корпус очолив полковник Григорій Коссак. У його складі формувалися теж чотири бригади. Крім піхотних частин, була сформована Кінна бригада Галицької армії у складі двох кінних полків, пі-

шого куреня та гарматного дивізіону, яку підпорядковано 3-му корпусу. Власне, планувалося мати такі частини у кожному корпусі. Згідно з наказами генерала Грекова було чітко визначено кількісний стан корпусів, бригад, полків, куренів, сотень. Корінних змін зазнала Начальна команда, в якій утворено Оперативний штаб для керівництва бойовими діями. Відділ головного референта фронту для організації матеріально-технічного забезпечення військ і Команда етапу армії, яка займалася підготовкою резервів. В результаті перебудови НКГА стала гнучкішою й відповідала повним вимогам війни.

Отже, участь наддніпрянських військовиків у розбудові Галицької армії 1919 р., без сумніву, сприяла потужному піднесенню її боєздатності, що допомогло українському війську впродовж дев'яти місяців успішно протистояти набагато сильнішому ворогу – Польщі, яку підтримала Антанта. Лише надіслана з Франції вишколена 60-тисячна армія генерала Ю.Галлера змогла змінити хід українсько-польської війни на користь Польщі. Відзначимо, що незважаючи на теж надзвичайно складне становище, УНР спромоглася надати допомогу братній Західно-Українській Народній Республіці. До цього її спонукали не лише укладені угоди й проголошення 22 січня 1919 р. акта Злуки, але й історичне прагнення до відновлення соборності Української держави населення по обох берегах Збруча та тісні взаємини, посилені національно-визвольним рухом на початку ХХ ст. На наш погляд, висвітлення цієї проблеми актуальне в наші часи й буде сприяти консолідації народу незалежної України, її Збройних сил.

1. Вістник Державного Секретаріату Військових Справ. 2. Галан В. Батерія смерти. – Джерсі Сіті, 1968. – 237 с. 3. Галан В. 10-й гарматний полк // Українська Галицька Армія (Матеріали до історії). Т. 1. – Вінніпег, 1958. – С. 199-201. 4. Дашкевич Р. Артилерія Січових Стрільців у боротьбі за Золоті Київські ворота. – Нью-Йорк, 1965. – 205 с. 5. Земик Р. Децю про летунство УГА // Український Скиталець. – 1929. – Ч. 13. – С. 9-13. 6. Колянчук О., Литвин М., Науменко К. Генералітет українських визвольних змагань. – Львів, 1995. – 284 с. 7. Крезуб А. Нарис історії українсько-польської війни 1918–1919. – Нью-Йорк, 1966. – 179 с. 8. Кузьма О. Листопадові дні 1918 р. – Львів, 1931. – 444 с. 9. Литвин М., Науменко К. Військова еліта Галичини. – Львів, 2004. – 376 с. 10. Литвин М. Українсько-польська війни 1918–1919 рр. – Львів, 1998. – 470 с. 11. Манькевич С. 2-й гарматний полк // Українська Галицька Армія. Т. 1. С. 184–188. 12. Микитюк Д. Організаційна структура Української Галицької Армії // Українська Галицька Армія. Т. 1. – С. 73-84. 13. Нова Рада. 1918–1919. 14. Омелянович-Павленко М. Спогади українського командарма. – Київ, 2002. – 459 с. 15. Тинченко Я. Українське офіцерство: шляхи скорботи та забуття. 1917–1921 роки. – Київ, 1995. – 258 с. 16. Україна: Хроніка ХХ століття. Довідкове видання. Рік 1918. – Київ, 2005. – 402 с. 17. Україна: Хроніка ХХ століття. Довідкове видання. Рік 1919. – Київ, 2005. – 236 с. 18. Українське слово. 1918. 19. Шанковський Л. Організація УГА в світлі Наказів НКГА з червня–липня 1919 р. // Українська Галицька Армія (Матеріали до історії). Т. II. – Вінніпег, 1960. – С. 269-289. 20. Шанковський Л. Українська Галицька Армія. Воєнно-історична студія. – Львів, 1999. – 396 с. 21. Юрїїв І. Акт 22 січня 1919 року // Літопис Червоної Калини. – 1938. – 4.1. – С. 4-7.